

Sygn. akt III CSK 246/09

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 maja 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Kazimierz Zawada (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Marek Sychowicz

SSA Jan Futro

w sprawie z powództwa M.(...) sp. j. w P.

przeciwko B.(...) sp. z o.o. w N.

o stwierdzenie nieważności uchwały,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 7 maja 2010 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego

z dnia 11 maja 2009 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Spółka jawna „M.(...)” w P. wytoczyła powództwo o stwierdzenie nieważności uchwały nr 2/2008 podjętej przez zgromadzenie wspólników pozwanej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością „B.(...)” w N..

Sąd Okręgowy, oddalając powództwo wyrokiem z dnia 26 stycznia 2009 r., ustalił, że w dniu 15 października 2008 r. na nadzwyczajnym zgromadzeniu wspólników pozwanej spółki podjęto zaskarżoną uchwałę, którą do § 9 umowy spółki dodano ust. 6 o treści: „Postanowienia ust. 1 i 2 niniejszego paragrafu nie dotyczą zbywania udziałów będących własnością Skarbu Państwa”. Wymienione ustępy miały następujące brzmienie: „Zbycie lub zastawienie udziału wymaga zgody spółki udzielonej przez zarząd” (ust. 1). „Pozostali wspólnicy mają pierwszeństwo nabycia udziałów przeznaczonych do zbycia” (ust. 2). Powódka głosowała przeciwko zaskarżonej uchwale i zgłosiła sprzeciw. Podjęcie tej uchwały pozostawało w związku ze zmianą art. 69b ustawy z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji (jedn. tekst: Dz. U. z 2002 r. Nr 171, poz. 1397 ze zm. – dalej: „u.k.p.”), dokonaną z mocą od dnia 15 stycznia 2003 r.

W ocenie Sądu Okręgowego, bezwzględnie obowiązujący art. 69b u.k.p. w zmienionym brzmieniu – stanowiący, że do zbywania należących do Skarbu Państwa akcji lub udziałów w spółkach powstałych na podstawie odrębnych przepisów i w innym trybie niż określony w tej ustawie stosuje się art. 33-35 tej ustawy – wywarł z dniem 15 stycznia 2003 r. bezpośredni skutek w relacjach między wspólnikami pozwanej spółki. W konsekwencji od dnia 15 stycznia 2003 r. pierwszeństwo zastrzeżone w umowie pozwanej spółki nie mogłoby być realizowane nawet wtedy, gdyby nie dostosowano postanowień tej umowy do zmienionego art. 69b u.k.p, przewidującego obligatoryjny publiczny tryb zbywania udziałów należących do Skarbu Państwa. W następstwie zatem wskazanej zmiany stanu prawnego inaczej należy traktować prawa udziałowe Skarbu Państwa, a inaczej prawa udziałowe pozostałych wspólników pozwanej spółki. Niedopuszczalna byłaby realizacja pierwszeństwa przez „podstawienie” wspólnika spółki w miejsce osoby wyłonionej jako nabywca udziałów Skarbu Państwa w trybie objętym art. 33 w związku z art. 69b u.k.p. Takie „podstawienie” stałoby w sprzeczności z charakterem tej regulacji.

Na skutek apelacji powódki Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 11 maja 2009 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego i stwierdził nieważność zaskarżonej uchwały. Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia faktyczne leżące u podstaw wyroku Sądu Okręgowego, ale odmiennie niż Sąd Okręgowy uznał, że zaskarżona uchwała zapadła z naruszeniem art. 246 §3 k.s.h. Według Sądu Apelacyjnego, pozbawienie pozostałych wspólników pierwszeństwa nabycia udziałów przysługujących Skarbowi Państwa uszczuplało ich uprawnienia udziałowe, mogło więc nastąpić tylko przy zastosowaniu art. 246 §3 k.s.h., a zatem jedynie za zgodą wszystkich wspólników, których dotyczyło.

Sąd Apelacyjny, podobnie jak Sąd Okręgowy, uznał, że art. 69b u.k.p. w brzmieniu obowiązującym od 15 stycznia 2003 r. ma zastosowanie także do spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, których umowy w chwili jego wejścia w życie zastrzegały pierwszeństwo nabycia udziałów dla wspólników, inaczej jednak niż Sąd Okręgowy ocenił możliwość pogodzenia regulacji prawnej wynikającej z tego przepisu z zastrzeżonym w umowie spółki pierwszeństwem nabycia udziałów przez wspólników. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, Skarb Państwa, zbywając udziały powinien dokonać wyboru kontrahenta w trybie określonym w art. 33 w związku z art. 69b u.k.p., a następnie umożliwić pozostałym wspólnikom realizację przysługującego im pierwszeństwa co do zbywanych udziałów. Wspólnik korzystający z pierwszeństwa musi zawrzeć umowę na tych samych warunkach, co kontrahent Skarbu Państwa wyłoniony w trybie przewidzianym w art. 33 w związku z art. 69b u.k.p. W razie wyłonienia przez Skarb Państwa kontrahenta w drodze przetargu umowa z nim zawarta przez Skarb Państwa powinna mieć charakter warunkowy, tj. jej skuteczność powinna być uzależniona od niewykonania pierwszeństwa przez żadnego ze wspólników.

W skardze kasacyjnej pozwana spółka zarzuciła Sądowi Apelacyjnemu wydanie wyroku z naruszeniem art. 246 § 3 k.s.h. Prokurator Generalny, zajmując na podstawie art. 398^b § 1 k.p.c. stanowisko w sprawie opowiedział się za oddaleniem skargi kasacyjnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Artykuł 246 §3 k.s.h. stanowi, że uchwała zmieniająca umowę spółki, zwiększająca świadczenia wspólników lub uszczuplająca prawa udziałowe bądź prawa przyznane osobiście poszczególnym wspólnikom, wymaga zgody wszystkich wspólników, których dotyczy. W sprawie nasuwa się najpierw pytanie o to, czy uchwała pozbawiająca wspólników przyznanego im w umowie spółki pierwszeństwa nabycia udziałów w odniesieniu do przeznaczonych do zbycia udziałów Skarbu Państwa mieści

się w zakresie hipotezy art. 246 §3 k.s.h. Z pewnością uchwała o takiej treści nie zwiększa świadczeń wspólników ani nie uszczupla praw przyznanych osobiście poszczególnym wspólnikom. Ale czy nie uszczupla praw udziałowych wspólników?

Poprzednik analizowanego przepisu, art. 237 § 3 k.h., nie wymieniał uchwały dotyczącej zmiany umowy spółki uszczuplającej prawa udziałowe. Mowa w nim była o uchwałach zmieniających umowę spółki zwiększających świadczenia wspólników lub uszczuplających prawa przyznane osobiście poszczególnym wspólnikom. Wprowadzona modyfikacja – przyjęcie w art. 246 § 3 k.s.h., że wymaga zgody wszystkich wspólników, których dotyczy, uchwała zmieniająca umowę spółki zwiększająca świadczenia wspólników lub uszczuplająca prawa udziałowe albo prawa przyznane osobiście poszczególnym wspólnikom – była reakcją na kontrowersję, która wyłoniła się na tle art. 237 § 3 k.h.: czy prawa przyznane osobiście wspólnikowi to tylko uprawnienia związane z jego osobą, czy także uprawnienia przysługujące mu jako udziałowcowi spółki na tych samych zasadach co innym wspólnikom. Wymieniając, obok uchwały dotyczącej zmiany umowy spółki uszczuplającej prawa przyznane osobiście poszczególnym wspólnikom, uchwałę dotyczącą zmiany umowy spółki uszczuplającą prawa udziałowe, ustawodawca sprzeciwił się tendencji do uznawania za prawa przyznane osobiście uprawnień przysługujących wspólnikowi jako udziałowcowi spółki na tych samych zasadach co innym wspólnikom oraz poddał oba rodzaje uchwał takiemu samemu reżimowi prawnemu; podjęcie ich uzależnił od zgody wszystkich wspólników, których one dotyczą (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 maja 2005 r., V CK 562/04, OSNC 2006 nr 4, poz. 70).

Spotykany także w piśmiennictwie oraz orzecznictwie (zob. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 15 maja 2008 r., V Ca 163/08, LEX nr 469966), znajdujący odbicie w skardze kasacyjnej pogląd, że „prawa udziałowe”, o których mowa w art. 246 § 3 k.s.h., należy łączyć tylko z wymienionymi w art. 174 § 3 k.s.h. „udziałami uprzywilejowanymi”, jest – jak trafnie wskazano w literaturze przedmiotu – nie do pogodzenia z brzmieniem art. 246 § 3 k.s.h. i nadaje się do rozpatrywania jedynie jako postulat *de lege ferenda*.

Podsumowując, art. 246 § 3 k.s.h. dotyczy także uprawnień wspólnika przysługujących mu jako udziałowcowi spółki na tych samych zasadach co innym wspólnikom. Dlatego uchwała pozbawiająca wspólników przyznanego im w umowie spółki pierwszeństwa nabycia udziałów w odniesieniu do przeznaczonych do zbycia udziałów Skarbu Państwa mieści się w hipotezie art. 246 § 3 k.s.h.

Mimo to art. 246 § 3 k.s.h. nie ma zastosowania do uchwały, którą ograniczono przyznane wspólnikom pozwanej spółki pierwszeństwo nabycia w odniesieniu do udziałów przysługujących Skarbowi Państwa, ze względu na jej zgodność z przepisami objętym odesłaniem zawartym w art. 69b ust. 1 u.k.p. w brzmieniu obowiązującym od 15 stycznia 2003 r. W istocie pierwszeństwo to zostało w tym zakresie uchylone już przez wymienione przepisy (por. dotyczący podobnej sytuacji wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2006 r., II CSK 76/05, OSNC-ZD 2008, nr A, poz. 1), stosujące się, jak trafnie przyjął Sąd Apelacyjny w ślad za Sądem Okręgowym, także do spółek z udziałem Skarbu Państwa, których umowy w chwili wejścia w życie poruszanej zmiany art. 69b u.k.p. zastrzegały pierwszeństwo nabycia udziałów dla wspólników (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2007 r., II CSK 328/07, niepubl., i wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 12 marca 2008 r., I ACa 140/08, LEX nr 465082).

Celem zmiany art. 69b u.k.p. dokonanej z mocą od dnia 15 stycznia 2003 r. było rozszerzenie ochrony interesów Skarbu Państwa przez poddanie przewidzianym w art. 33 ust. 1 u.k.p. sposobom zbywania akcji także zbywania udziałów w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością powstałych na podstawie odrębnych przepisów i w innym trybie niż określony w ustawie o komercjalizacji i prywatyzacji. Zgodnie z art. 33 ust.1 u.k.p. w związku z art. 69b w zmienionym brzmieniu, zbycie udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością przysługujących Skarbowi Państwa może nastąpić tylko w jednym z wskazanych trybów publicznych: oferty ogłoszonej publicznie, przetargu publicznego, negocjacji (uprzednio określanych mianem rokowań) podjętych na podstawie publicznego zaproszenia oraz aukcji ogłoszonej publicznie, tj. trybów umożliwiających ubieganie się o nabycie udziałów każdemu zainteresowanemu w warunkach konkurencji i tym samym zapewniających uzyskanie najkorzystniejszych warunków zbycia udziałów. Niezastosowanie się do tego wymagania pociąga za sobą nieważność zbycia (art. 34 u.k.p.).

Realizacja zastrzeżonego dla wspólników w umowie spółki pierwszeństwa nabycia udziałów w przypadkach, do których ma zastosowanie zmieniony art. 69b u.k.p., musiałaby zatem być połączona ze zbyciem udziałów Skarbu Państwa w jednym z wymienionych trybów publicznych. Wymagałoby to najpierw wyłonienia nabywcy udziałów w odpowiednim trybie publicznym, następnie zaś zawarcia na warunkach ustalonych z tym nabywcą umowy o nabycie udziałów ze wspólnikiem korzystającym z pierwszeństwa. Aby druga z tych umów była możliwa, pierwsza powinna być zawarta pod warunkiem, że – podobnie jak w razie zastrzeżenia prawa pierwokupu (art. 597 k.c.)

– żaden ze współników nie skorzysta z zastrzeżonego na ich rzecz pierwszeństwa. Takiego rozwiązania – za którym opowiedział się Sąd Apelacyjny w zaskarżonym wyroku i które w pewnym stopniu znalazło wyraz w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2007 r., II CSK 328/07, mającym wpływ na wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 12 marca 2008 r., I ACa 140/08 – nie można jednak pogodzić z przepisami objętymi odesłaniem zawartym w zmienionym art. 69b u.k.p., a nawet z samą konstrukcją wykształconego w praktyce zastrzeżenia pierwszeństwa nabycia udziałów przez współników.

Jeżeli chodzi o zastrzeżone dla współników w umowie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością pierwszeństwo nabycia zbywanych udziałów, może się nasuwać wątpliwość co do rozumienia tego pierwszeństwa: czy kryje się pod nim prawo pierwokupu w znaczeniu wynikającym z art. 596-602 k.c., czy też inna instytucja. Rozstrzygnięcie tej kwestii w konkretnym przypadku wymaga oczywiście dokonania wykładni postanowień umowy spółki zastrzegających to pierwszeństwo (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 lutego 2006 r., V CK 437/05, LEX nr 173547).

Wbrew jednak dającej się dość często zaobserwować i znajdującej wyraz także w zaskarżonym wyroku tendencji do utożsamiania zastrzeżonego dla współników w umowie spółki pierwszeństwa nabycia zbywanych udziałów z prawem pierwokupu (por. np. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 listopada 2001 r., V CKN 536/00, LEX nr 52637, oraz wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 15 maja 2008 r., V ACa 163/08, i wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 12 marca 2008 r., I ACa 140/08), najczęściej nie ma uzasadnionych podstaw do utożsamiania zastrzeżonego pierwszeństwa z prawem pierwokupu. Już samo użycie terminu „pierwszeństwo” może przemawiać przeciwko opowiedzeniu się za prawem pierwokupu zbywanych udziałów, skoro w przepisach obowiązującego prawa, i to nie tylko zawartych w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (jedn. tekst: Dz. U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603 ze zm. – dalej: „u.g.n.”, ale i w kodeksie spółek handlowych, wymienia się obok „prawa pierwokupu” „pierwszeństwo nabycia” (zob. oprócz art. 109-111, art. 34, 35 ust. 2 pkt 12 i art. 37 ust. 2 pkt 1 u.g.n. oraz art. 338 §2 k.s.h.) – które jest ujmowane jako odrębna od prawa pierwokupu instytucja prawna (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 1995 r., III CZP 161/94, OSNC 1995, nr 5, poz. 71, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 marca 2004 r., II CK 268/03, LEX nr 347269, i wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 12 marca 2008 r., I ACa 140/08). Poza tym pierwszeństwo nabycia udziałów przez współników jest zastrzegane na

wypadek zbycia udziałów bez względu na tytuł prawny zbycia, a wykonanie prawa pierwokupu zakłada co do zasady zawarcie umowy sprzedaży (por. w związku z tym wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 2002 r., IV CKN 1903/00, OSNC 2002, nr 11, poz. 137). Poza tym typowe postanowienia umowy spółki przyznające wspólnikom pierwszeństwo nabycia zbywanych udziałów nie zakładają charakterystycznego dla prawa pierwokupu – będącego przesłanką skorzystanie z tego prawa – warunkowego zawarcia umowy sprzedaży (tu: udziałów) z osobą trzecią (art. 596 i 597 k.c.), lecz – ujmując rzecz w uproszczeniu – nakładają na wspólnika, który zamierza zbyć swe udziały, powinność zawiadomienia o tym zarządu spółki i pozostałych wspólników tak, aby mogli oni w sposób wiążący wyrazić zamiar nabycia zbywanych udziałów; w postanowieniach tych określany bywa też sposób rozwiązywania kolizji pomiędzy poszczególnymi wspólnikami (zob. w szczególności wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 12 marca 2008 r., I ACa 140/08).

Typowe – występujące także w niniejszej sprawie – postanowienia umowy spółki przyznające wspólnikom pierwszeństwo nabycia udziałów nie nawiązują zatem do charakterystycznej dla prawa pierwokupu konstrukcji czynności prawnej warunkowej, mogącej umożliwić zawarcie umowy o nabycie udziałów ze wspólnikiem korzystającym z pierwszeństwa na warunkach ustalonych z nabywcą udziałów wyłonionym w trybie przewidzianym w art. 33 ust. u.k.p. Niezależnie od tego przepisy, do których odsyła zmieniony art. 69b u.k.p., wykluczają w ogóle posłużenie się konstrukcją czynności prawnej warunkowej w odniesieniu do umowy zawartej z nabywcą wyłonionym w trybie publicznym, w celu zapewnienia nabycia udziałów wspólnikom. Zastosowanie tutaj takiej konstrukcji jest zatem całkowicie wyłączone, nie może się więc opierać również na zastrzeżeniu prawa pierwokupu w rozumieniu art. 596-602 k.c.

Zgodnie z art. 89 k.c., powstanie lub ustanie skutków czynności prawnej można uzależnić od zdarzenia przyszłego i niepewnego tylko wtedy, gdy nie sprzeciwia się temu ustawa lub właściwość czynności prawnej. Według właściwych przepisów, osoba wyłoniona jako nabywca udziałów Skarbu Państwa w trybie przewidzianym w art. 33 ust. u.k.p. zawiera wiążącą umowę – jeżeli już nie, ze względu na niezachowanie formy wymaganej przez art. 180 k.s.h., umowę sprzedaży udziałów, to w każdym razie umowę zobowiązującą do zawarcia umowy sprzedaży udziałów (por. oprócz art. 70² §3 i art. 70³ §3 k.c., §3 ust. 2, §12 ust. 4, §16 ust. 10 i §22b ust. 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 17 lutego 2009 r. w sprawie szczegółowego trybu zbywania akcji Skarbu Państwa, Dz. U. Nr 34, poz. 264 ze zm., a także odpowiednie przepisy wcześniej obowiązującego

rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 20 grudnia 2004 r. w sprawie szczegółowego trybu zbywania akcji Skarbu Państwa, Dz. U. Nr 286, poz. 2871 ze zm., jak również uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2006 r., III CZP 55/06, OSNC 2007 nr 5, poz. 68). Przedstawiona regulacja nie pozostawia miejsca na zawarcie warunkowej umowy z osobą wyłonioną jako nabywca udziałów tylko w tym celu, aby umożliwić nabycie udziałów na takich samych warunkach wspólnikowi. Byłoby wysoce nieracjonalne uruchamianie trybu publicznego przewidzianego w art. 33 ust. 1 u.k.p. z zastrzeżeniem zawarcia umowy sprzedaży udziałów z osobą w nim wyłonioną pod warunkiem, że w miejsce tej osoby nie wstąpi wspólnik. Zastrzeżenie takie mogłoby zniechęcać do ubiegania się o nabycie akcji w tym trybie i tym samym osłabiać funkcje stymulujące tego trybu. Jednocześnie przewidziane w art. 33 ust. 1 u.k.p. tryby zbywania praw udziałowych, umożliwiając ubieganie się o nabycie udziałów każdemu zainteresowanemu, pozwalają na to także wspólnikom.

Z przedstawionych przyczyn, ze względu na zasadność podniesionego w skardze kasacyjnej zarzutu naruszenia art. 246 §3 k.s.h. Sąd Najwyższy orzekł na podstawie art. 398¹⁵ §1 k.p.c. jak w sentencji.